

15. Torgyik Judit: Multikulturális nevelés, interkulturális tartalmak, In: Torgyik Judit (szerk.): Multikulturális tartalmak a pedagógiában, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest, 2008. – о. 9–25.
16. Torgyik Judit, Karlovitz János Tibor: Multikulturális nevelés, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006. – 226 о.

In this publication preschool experience in Kortvyveshi town Komlo (Hungary) is revealed. Stages and conditions of successful implementation of inclusive education are specified. Factors of successful integration of children with special needs in the educational preschool environment of preschool institutions are characterized. Positive and negative experience in implementation of inclusive education in kindergartens is investigated.

Key words: pre-school, pre-school children, pre-school education, inclusive education, children with special needs.

УДК 37.03 : 37.013.42

ББК 74.100.252

Інна Червінська

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА: ПРАКТИКО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

У статті розкривається вплив соціокультурного середовища на формування особистості, аналізуються особливості практико зорієнтованого підходу до цього неоднозначного процесу. Автор описує чинники, які є ключовими у цьому багатоаспектному процесі.

Ключові слова: формування, особистість, соціокультурне середовище практико зорієнтований підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі модернізації суспільних відносин в Україні особливої гостроти й актуальності набуває питання формування особистості, здатної до самовиховання, творчого саморозвитку та самореалізації. Необхідність вирішення зазначеної проблеми зумовлена соціальними, культурологічними та педагогічними чинниками й викликає потребу в пошуку інноваційних засобів її реалізації.

Вплив соціокультурного середовища на особистість важко переоцінити: звідси починаються сходинки до соціалізації, черпаються загальнокультурні і знаннєві орієнтири, розвивається художньо-емоційна сфера, знаходить задоволення система дозвіллевих запитів та цінностей.

Разом з іншими елементами життєвого середовища, соціокультурне середовище формує комплекс емоційно забарвлених уявлень людини про навколишній світ і про своє місце в ньому. Створена таким чином “картина світу” впливає на морально-етичні орієнтири, пропонує і формує програми поведінки. Тому вивчення процесів, пов'язаних з впливом соціокультурного середовища на формування особистості є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Роль середовища освітньої установи в педагогічному процесі та його вплив на формування особистості відображена в дослідженнях останніх десятиліть вітчизняних учених (Є. Бондаревська, В. Захарченко, І. Колесников, А. Мудрик, Л. Новикова, В. Орлов, В. Семенов, В. Серіков, І. Слободчиков, В. Сухомлинський

та ін.). Педагогіку особистості створювали багато відомих педагогів (І. Зязюн, О. Скрипченко та ін.). Середовище розглядається як простір життєво значущих подій (К. Левін), що мають освітню цінність. Середовище вивчається як можливість актуалізації потреб людини (Г. Ділігенській, В. Мільман, В. Кеннон, Ш. Надірашвілі). Серйозна спроба всебічного аналізу педагогічного потенціалу середовища зроблена Ю. Мануйловим.

Формування цілей статті (постановка завдання). Розкрити вплив соціокультурного середовища на формування особистості, показати практико-орієнтований підхід до цього неоднозначного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціокультурне середовище в широкому розумінні – це сукупність культурних цінностей, загальноприйнятих норм, законів, правил, наукових даних і технологій (“ноу-хау”), якими володіє соціум і людина в соціумі для ефективних дій і взаємодій з усіма компонентами свого життєвого середовища (маються на увазі природний, людський, техногенний, інформаційний компоненти).

У більш вузькому і більш поширеному варіанті тлумачення уявлення про соціокультурне середовище пов’язано з його комунікативно-інформаційним компонентом, що включає, насамперед, художні твори і продукцію мас-медіа; соціальної діагностики та ін. Особистість та процес її формування – це феномен, який зазвичай рідко тлумачиться однаково різними науковцями з одного напрямку досліджень. У певному сенсі соціокультурне середовище освітньої установи стає не тільки умовою розвитку, але й ключовим чинником формування субкультури особистості, яка виконує важливі функції в системі її формування.

Формування особистості – це процес, який не закінчується на певному етапі людського життя, а триває постійно. Термін “особистість” досить багатогранне поняття і тому не існує двох однакових його трактувань. Однак, незважаючи на те, що особистість в основному формується під час спілкування з іншими людьми та у процесі взаємодії з ними, чинники, що впливають на формування особистості, виявляються у процесі її становлення.

Існують два кардинально різних професійних погляди на явище людської особистості. З однієї точки зору формування і розвиток особистості зумовлюється її вродженими якостями і здібностями, а соціальне оточення при цьому мало впливає на цей процес. З іншої точки зору – особистість формується і розвивається під час набуття нею соціального досвіду, а її внутрішні риси і здібності при цьому відіграють незначну роль. Поняття “формування особистості” вживається у двох значеннях. Перше – формування особистості розглядається як розвиток, процес і результат. У цьому аспекті формування особистості є предметом вивчення психологічної науки, основним завданням якої є – з’ясувати те, що є в наявності. Друге значення – формування особистості як її цілеспрямоване виховання. Воно визначає педагогічний підхід до значення завдань і способів формування особистості. Педагогічний підхід передбачає необхідність з’ясування, що і як має бути сформовано в особистості для того, щоб вона відповідала соціально зумовленим вимогам, які висуває до неї суспільство.

У своїй сукупності педагогічний і психологічний підходи до формування особистості не є тотожними один одному, а становлять нерозривну єдність. Особистість формується в умовах конкретно-історичного існування людини, в діяльності (трудовій, ігровій навчальній, спортивній, творчій та ін.). Провідну роль у

процесі формування особистості відіграють навчання і виховання, що здійснюються в різних середовищах (шкільне, сімейне, освітнє, соціокультурне, природне).

Формування особистості засобами навчання здійснюється впродовж всього життя. Адже навчаючись, оволодіваючи знаннями, зростаюча особистість пізнає закономірності існування матеріального світу на мікро- і макрорівнях. Вивчаючи блок гуманітарних дисциплін, школяр пізнає різні цивілізації, їхній розвиток, а також безпосередній розвиток самої людини в суспільстві, колективі, групі, у процесі взаємовідносин між іншими людьми.

Оволодіння знаннями сприяє тому, що в особистості виробляються нові якості та властивості, які, у свою чергу, впливають на розвиток самої особистості. Нові досконаліші форми засвоєння знань дають можливість краще коригувати й розвивати саму особистість. Так за допомогою навчання відбувається процес формування особистості. Однак у багатоаспектному і складному процесі формування особистості досить проблематично виокремити засоби навчання від засобів виховання. Тому що вони зазвичай виступають в органічній єдності. Сучасна педагогічна наука вважає, що сутністю процесу виховання є організація життя і дозвілля вихованців, формування у них стійких форм поведінки у суспільстві через засвоєння умінь, навичок та звичок. Специфічною ознакою виховання є його цілеспрямованість та загальнолюдський характер.

Загальна мета виховання, на думку А. Семенова, “полягає у формуванні соціально активної, гуманістично спрямованої особистості, яка у своїй життєдіяльності керується як загальнолюдськими, так і культурно-національними цінностями, тобто має людський та національний характер” [38, с. 101]. Загальнолюдський характер виховання визначає, що особистість повинна усвідомлювати себе як частинку всієї планети, як елемент ноосфери, повинна розуміти відповідальність за свої вчинки перед близькими й далекими, знайомими і незнайомими людьми, вміти співвідносити загальнолюдське та національне.

Формування особистості повинно базуватися на основних правах і духовних цінностях, до яких відносять: вітальні цінності (право на життя); валеологічні цінності (право на здоров'я); соціетальні цінності (право на людське співтовариство); ліберальні цінності (право на освіту, свободу); прагматичні цінності (право на працю); приватні цінності (право на особисту власність); гностичні цінності (право на пізнання); комунікативні цінності (право на спілкування); інформаційні цінності (право на доступ до інформації); креативні цінності (право на творчість); калокагативні цінності (право на всебічний розвиток) [38, с. 121].

На формування особистості суттєво впливає національний менталітет, який складається упродовж багатьох століть і яскраво відображає специфіку життя того чи іншого народу, нації, описує їх традиції, національно-етнічні особливості, віросповідання. Однак, як зазначає Б. Гершунський, незважаючи на різноманітність людських спільнот, їх ментальності, релігійних та політичних уподобань, для багатьох народів є загальні для всіх цінності. А “наявність таких інваріантних цінностей забезпечує як біологічне, так і соціальне існування людства” [38, с. 126]. Адже саме вони спроможні стати спільною основою для співробітництва багатьох людей різних національностей. Згідно середовищного підходу (О. Цирюльников) знання не є самоціллю. Вони виступають засобом розвитку та формування особистості, сприяють її моральному вдосконаленню та успішній самореалізації. У цьому контексті на перший план виходить відкритість школи соціокультурному середовищу, що означає проведення навчально-виховних занять не лише в школі, а й

в музеї, бібліотеці, в національному парку, біосферному заповіднику, використання природного предметно-культурного, виробничого середовища мешканців гірських населених пунктів Карпатського регіону.

Середовище є засобом формування всебічно розвинутої, життєздатної особистості. Під життєздатністю ми розуміємо інтегровану якість особистості, що складається з різносторонніх здібностей, ціннісних орієнтацій, базових знань, що дають їй змогу успішно функціонувати в сучасному динамічному суспільстві. До числа універсальних здібностей особистості та якісно нових суспільних вимог до випускників сучасних шкіл гірської місцевості можна віднести: здатність продуктивно і якісно трудитися; готовність до сприйняття нових засобів комунікації, особиста відповідальність за свої вчинки, свої права; здатність до широкого співробітництва, уміння працювати в групі та колективі; здатність неординарно мислити, творчо вирішувати завдання і проблеми; здатність переборювати труднощі; здатність проявляти ініціативу; любов до та відданість рідному краю; бажання оволодіти практичними навиками господарювання; здатність до постійної самоосвіти.

Мешканці гірських районів з раннього дитинства майстерно володіють різноманітними промислами та ремеслами, ведуть натуральний спосіб життя, користуються специфічними для гірської місцевості прийомами життєзабезпечення, добре знають лікарські рослини та цілющі властивості їх застосування у народній медицині. Тобто намагаються жити за неписаними законами природи та у невід'ємній близькості з нею. В цьому аспекті педагогам потрібно якомога ефективніше використовувати ці зв'язки під час створення різноманітних моделей виховних систем.

Висновки і перспективи подальших розвідок наперед. Дослідження середовища та його впливу на людину стало підґрунтям для створення моделі діяльності педагогів з надання допомоги дітям у здійсненні успішної соціалізації. Прикладом такої моделі є модель діяльності гірської школи, що розташована на території Карпатського регіону, який ми розглядаємо як особливе середовище формування особистості. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо із проблемою вивчення впливу природного середовища на формування особистості.

1. Бачинська Є. М. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні / Є.М. Бачинська // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 79–88.
2. Основи психології і педагогіки: Навч. посіб./ А.В. Семенова, Р.С. Гурін; За ред. А.В. Семенової. – Київ : Знання, 2007. – 341 с.
3. З.Ситникова М.И. Творческая самореализация субъектов образовательного пространства: монография / М.И. Ситникова. – Белгород, 2006. – 320 с
4. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию/ Витольд Альбертович Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

The article deals with the influence of socio-cultural environment on the identity formation. The author analyzes the features of a practical approach to identity formation, describes the main factors of the process of identity formation.

Keywords: formation, personality, socio-cultural environment, practical approach.